פרד"ס לשולחן שבת

אוצרות גנוזים מגאונותם וחריפותם של גדולי הדורות
מבחר ערוך ומלוקט מספר שיראה אור בע"ה בהוצאת מ.ד.

שב"ק פרשת **וישב-חנוכה** תשפ"ז גליון **672-673** שנה **י"ג** - כל הזכויות שמורות ©

מדוע לא התחייבו האחים מיתה על מכירת יוסף

מה בצע כי נהרוג וגו' (לז כו) קשה מה הרויח יהודה באומרו לכו ונמכרנו הרי אף על כך יתחייבו האחים מיתה כדין הגונב איש ומכרו, וי"ל שהגונב איש ומכרו חייב מיתה רק כשגונבו מרשות בעלים אבל שלא מרשות בעלים פטור.

והנה א"י מוחזקת לנו מאבותינו וא"כ היתה של יעקב, ובניו היו סמוכים על שולחנו והיתה א"י אף שלהם אולם דוקא לשימוש המוסכם על יעקב אבל כאן שמעלו בתפקידים וזרקהו לבור לזה לא יעקב נותן להם רשות ממילא נחשב שגנבו הבור מיעקב שלא היה להם רשות להשתמש בבור.

ושפיר שפטורים ממיתה על גניבת איש ומכירתו כי לא גנבהו מרשות בעלים.

תורת משה לחת"ס

הרווח במכירת יוסף מאשר בהריגתו

מה בצע כי נהרוג את אחינו כו' לכו ונמכרנו לישמעאלים (לז כו-כז) כוונת יהודה היתה מדוע להורגו ולהתחייב מיתה על כך עדיף למוכרו ולא נתחייב מיתה, והקשה המהרי"ט צהלון מה הרויחו בכך הלא אף הגונב איש ומכרו חייב מיתה.

ותירץ במלאכת הקודש שהרי היה להם דין ב"נ וב"נ מוזהר על שפיכות דמים ואינו מוזהר על גניבת נפש ושפיר הרויחו שלא יתחייבו מיתה ויש לדחות דאדרבא ב"נ חייב מיתה אף על גזילת פחות משוה פרוטה וכ"ש שחייב על גניבת נפש והדרא קושיית המהריט"צ.

וי"ל שבגמ' סנהדרין (פה:) איתא הגונב נפש אינו חייב עד שיכניסנו לרשותו והשתמש בו וא"כ י"ל שזרקהו לבור שאינו שלהם אלא הפקר ולא נחשב שהכניסהו לרשותו ואף את"ל שהבור היה שלהם הרי כשזרקהו לבור לא היה זה על מנת למוכרו אלא ע"מ להורגו ואח"כ החליטו למוכרו ולכן לא נחשב שהכניסהו לרשותם כדי למוכרו ואדרבא חשיב שמכרו איש שהיה ברשותם ואי"ז בכלל כי "ימצא" וממילא אינם חייבים מיתה דלא התקיים בהם דין שהכניסהו לרשותם ושפיר שע"י שמכרהו לא התחיבו מיתה.

עוד יש לדון שמא פטורים ממיתה על מכירתו כיון שהיו כמה אחים ושמא דינם כדין שתים שהרגו שנחלקו ריב"ב ורבנן בסנהדרין (עח.) אם חייבים מיתה דלחד מ"ד פטורים וא"כ אף כמה שמכרהו ביחד פטורים.

ובזה יש לפרש דברי יהודה שאמר לאחיו "מה בצע כי נהרוג את אחינו" ר"ל מה הענין שנהרגו ונהרגו כולנו יחד שעי"ז "וכסינו את דמו" ר"ל עי"ז ניפטר ממיתה כי היינו כמה ביחד הלא עדיף ש"לכו ונמכרנו" ר"ל שנמכרו ביחד וכך נמי לא נתחייב מיתה שכמו שכמה שהרגו פטורים כך כמה שמכרו פטורים ועוד דע"י מכירה יש עוד מעלה לפוטרנו ממיתה כיון ש"ידינו אל תהי בו" ר"ל שלא נכניסנו לרשותנו ולא נשתמש בו ונהיה פטורים על המכירה אף אם אין פטור של ב' שמכרו.

שלל דוד (משפטים)

האם יוסף היה נחשב מצוי בידם של אחיו

לכו ונמכרנו לישמעאלים (לז כז) בתחילה רצו האחים להרוג את יוסף אח"כ אמרו מה בצע כי נהרוג וגו' אלא נמכרנו לישמעאלים, וקשה מה הרוויחו בזה שרק ימכרהו הרי אף על מכירתו יתחייבו מיתה כדאיתא בפר' משפטים הגונב איש ומכרו מות יומת.

ויש ליישב שהגמ' בסנהדרין (פה:) דורשת "כי ימצא" פרט למצוי בידו והיינו שהגונב איש שמצוי ברשתו אינו חייב מיתה ומאחר ויוסף היה מצוי בידם אינם חייבים מיתה על מכירתו והרוויחו בזה שמכרהו ולא הרגהו שניצלו מחיוב מיתה.

אלא שיש להקשות שברמב"ם (פ"ט מגניבה ה"ה) כתוב הגונב בנו או אחיו הקטן פטור דאינו מצוי בידו משמע שדוקא כשגונב אחיו הקטן פטור וכאן גנבו את יוסף שהיה בן שבע עשרה ועל כך אין פטור והדרא קושיא מה הרוויחו האחים.

ברם דברי הרמב"ם קשים מנין לו שדוקא הגונב אחיו הקטן פטור הרי בגמ' כתוב רק שהגונב את המצוי בידו פטור ולכאו' ה"ה לגונב אח גדול בכה"ג שמצוי בידו שפטור ונתיישבה קושיין.

אלא שיש להקשות דלכאורה יוסף לא היה נחשב מצוי בידם שהם היו רועים צאן אביהם רחוק מהבית ויוסף לא היה הולך עמהם וי"ל שפעמים היו רועים צאן אביהם קרוב לבית והיה יוסף עמהם וחשיב מצוי בידם ופטורים על גניבתו ומכירתו.

שו"ת מהרי"ט צהלון
(סי' קס"ה ד"ה ומעתה)

הרוגי מלכות נענשו כי האחים חטאו במחשבה

לכו ונמכרנו לישמעאלים (לז כז) במדרשים מבואר שעשרה הרוגי מלכות נהרגו לתקן את חטא מכירת יוסף.

ויש להקשות הרי מה שהגונב איש ומכרו חייב מיתה הוא כשמתעמר בו כלו' שמשתמש בו ולא מצינו אצל האחים שהתעמרו בו וא"כ מדינא לא התחייבו האחים מיתה ומדוע מתו עשרה הרוגי מכלות לכפר על האחים, ויש ליישב שהאחרים נידונו לפי דרגתם ונענשו אף על המחשבה שהרי חשבו עליו לרעה.

ועפי"ז יש לפרש מאי דאיתא בגמ' קידושין (פא) כשהגיע ר' עקיבא לפסוק אשה הפרם וה' יסלח לה בכה ואמר ומה מי שרצה לאכול בשר חזיר ועלה בידו בשר טלה צריך סליחה כ"ש מי שרצה לאכול בשר חזיר ועלה בידו בשר חזיר ויש להקשות מדוע דוקא ר' עקיבא בה בהגיעו לכך.

וי"ל שמפסוק זה מבואר שיש חטא אף במחשבה שלכן מי שחשב לאכול בשר חזיר צריך תשובה וא"כ אף האחים נחשב להם שחטאו במכירת יוסף למרות שחשבו עליו רעה רק במחשבתם וממילא בכה שידע שהוא כנגד האחים ויצטרך למות לתקן חטאם.

(א.ה- אלא שעדיין קשה מה שייך להעניש על שחשבו לרעה דהניחא אם חשבו להתעמר בו שייך להעניש כאילו התעמרו אך לא חשבו זאת.

לקבלת הגליון ו/או להצטרפות ותרומות
שלח בקשה למייל md4614@gmail.com

ונראה לפרש כוונת הדברים אך בהקדם, בבן יהוידע (קידושין שם ד"ה שם ר"ע) נמי כתב רעיון זה שר"ע בכה מה"ט אלא שהקשה דלא דמי שהרוצה לאכול בשר חזיר ואכל בשר טלה באמת לא עשה עבירה כי אם במחשבה משא"כ האחים באמת עשו עבירה שמכרו את יוסף ותירץ דהאחים נמי בפועל לא עשו עבירה כי לא התעמרו בו ולא הכניסהו לרשותם אלא שמה שלא עשו זאת לא היה במכוון כדי להימנע מעבירה אלא שבמציאות לא הוצרכו לכך ולפי"ז שפיר דמי שהאחים נמי במציאות לא עברו עבירה אך במחשבתם כן עברו עבירה כי מצד מחשבתם רצו למוכרו ולא היה אכפת להם אף להתעמר בו ושפיר דמי.

ועפי"ז יש לפרש הכוונה כאן שהאחים חטאו במחשבה במכירה כי מצד מחשבתם התקיימו התנאים המחייבים מיתה על המכירה שבמחשבתם לא היתה מניעה מלהתעמר בו ורק שבמציאות לא הוצרכו להתעמר בו וממילא נחשב להם שבמחשבה מכרוהו בצורה המחייבת אותם מיתה ורק שבמציאות לא מכרוהו בצורה המחייבת מיתה.

ואתי שפיר שנענשו על המחשבה כי במחשבה מכרוהו מכירה המחייבתם מיתה ולכן בכה ר"ע שראה שאף מי שלא חטא במציאות אלא במחשבה צריך כפרה ה"ה שהאחים שלא חטאו במציאות אלא במחשבה צריכים כפרה והכפרה שלהם היתה עשרה הרוגי מלכות שבהם ר"ע).

מאיר עיני חכמים (קמא
דרוש ב' בסוגיא דבני
בתירא אות ד')

באיזה צורה השתמשו האחים ביוסף קודם שמכרוהו

לכו ונמכרנו לישמעאלים (לז כז) במדרש איתא שעשרה הרוגי מלכות היו כנגד האחים שמכרו את יוסף ועברו בכך על האמור בתורה כי ימצא איש גונב נפש מאחיו מבני ישראל והתעמר בו ומכרו מות יומת ולכן נהרגו.

וקשה הרי לדינא קיי"ל בסנהדרין (פה) וברמב"ם (פ"ט מהל' גניבה ה"ב) הגונב איש ומכרו חייב מיתה רק אם התעמר בו כלו' השתמש בו ואצל יוסף ואחיו לא מצאנו שהתעמרו בו וא"כ אינם חייבים מיתה ע"פ דין ומדוע נהרגו עשרה הרוגי מלכות.

ויש ליישב שבפרשה כתוב שראובן אמר להם "אל תשפכו דם השליכו אותו אל הבור הזה אשר במדבר ויד אל תשלחו בו" ואיתא בגמ' שבת (כב.) שהבור היה ריק ממים אבל היו בו נחשים ועקרבים ויש להקשות כיצד התורה מחשיבה את עצת ראובן כהצלה ליוסף כדכתיב "למען הצל אותו מידם להשיבו אל אביו" וכדכתיב "וישמע ראובן ויצילהו מידם" כיצד תיחשב זריקתו לבור מלא נחשים ועקרבים להצלה ותירץ האוה"ח הקדוש שאדם שהוא בעל בחירה יכול להרוג אדם אפי' שאינו צריך למות עדיין אבל מי שאין לו בחירה כגון בעלי חיים אין בכוחם להרוג מי שלא הגיע זמנו למות ולכן אמר ראובן שלא יהיו האחים הורגים אותו דאז יתכן שימיתהו אפי' אם אינו מחוייב מיתה לכן נתן עצה להשליכו לבור שיש בו נחשים ועקרבים שאז אם ימיתהו הרי שע"פ דין צריך למות ואם לא הגיע זמנו למות לא ימיתהו ושפיר נחשב לו להצלה.

ועפי"ז יש ליישב שסברו האחים שאם לא הגיע זמנו למות יוסף יהרוג את הנחשים ועקרבים וזה נחשב התעמרות שהשתמשו בו שיהרוג את הנחשים ועקרבים ושפיר נתחייבו מיתה על מכירתו ולכן נהרגו עשרה הרוגי מלכות.

(א.ה. בספר שיח התורה על הפרשה נשאל הגרח"ק שאלה זו והשיב באופן נוסף והוא שהשתמשו בו כדי להוריד ממנו את כותנתו.

ובחשוקי חמד (נדרים פא) נמי מתרץ בדרך זו ומפרשה טפי שבאוה"ח כתב שהסירו ממנו את כותנתו בכעס ושנאה ולא במתינות ובנחת ואח"כ הטבילוה בדם נמצא שהפשטת הכותונת היתה לצורך עצמם ומה שהורידו בכח נחשב שהשתמשו בו דאיתא בשו"ע (או"ח סי' של"ו סעי' א') שאסור ליטול דבר מעל גבי האילן בשבת דנחשב שמשתמש באילן וא"כ ה"ה כאן שהורידו ממנו הבגד נחשב שהשתמשו בו ובפרט שהורידו בכח שעי"ז נשענו עליו והוי השתמשות וקיימו אף התעמרות ונתחייבו מיתה ונהרגו העשרה הרוגי מלכות).

טעמא דקרא (על
יוה"כ)

מה כוונת יהודה באומרו "וידינו אל תהי בו"

וידינו אל תהי בו (לז כז) צריך להבין לשון זו שאמר יהודה.

ויש לפרש ובהקדם, בגמ' סנהדרין (פה:) נחלקו ת"ק ור' יהודה אימתי הגונב נפש ומכרו חייב מיתה וברמב"ם (פ"ט מגניבה ה"ב) פסק וז"ל אין הגנב חייב מיתת חנק עד שיגנוב את הישראל ויכניסנו לרשותו וישתמש בו וימכרנו כו' ואפילו לא נשתמש בו אלא בפחות משוה פרוטה וכגון שנשען עליו עכ"ל, הרי שהגונב נפש ומכרו חייב רק כשהשתמש בו ואפי' השתמש בו השתמשות שאין בה שוה פרוטה כגון להישען עליו חייב.

והרי האחים גנבו אל יוסף ורצו למוכרו וא"כ יהיו חייבים מיתה אבל אם לא ישתמשו בו לא יתחייבו מיתה וזה שאמר יהודה לאחים "לכו ונמכרנו" אבל "וידינו אל תהי בו" ר"ל היזהרו שלא תיגע בו ידיכם להישען עליו וכדו' דאם תיגעו בו וכדו' נתחייב מיתה על המכירה. (א.ה- וכעי"ז כתב כבר האלשיך).

ליקוטי אמרי אמת
(עהר"מ הל' גניבה)

ההכרח של התרגום שיוסף נכנס לבדוק בספרי החשבונות

ויבוא הביתה לעשות מלאכתו (לט יא) בתרגום תירגם "ועל לביתא למבדק בכתבי חושבניה" ויש לתמוה מה הכריחו לפרש שבא הביתה לבדוק ספרי החשבונות.

ואין לומר שהוכרח לזה דלא רצה לפרש שבא לעשות מלאכת עבדות שלא זה היה תפקידו ולכן פירש מלאכה זו דעדיין יכול לפרש שבא לעשות מלאכה קלה ככתיבה וכדו'.

ויש לפרש ובהקדם, בגמ' שבת (מט:) יש מחלוקת חד אמר שנכנס לעשות מלאכה ממש וחד אמר שנכנס לעשות צרכיו ולמ"ד מלאכה ממש בהכרח לומר מלאכה ממש כי לדבריו המקור לל"ט מלאכות הוא מדכתיב בתורה ל"ט פעמים מלאכה בתורה ובכללם "מלאכתו" האמור כאן וא"כ בהכרח דהיא מלאכה ממש דאל"כ לא תהיה "מלאכתו" האמורה כאן מן המנין כשם שלמ"ד לעשות צרכיו נכנס אין "מלאכתו" מן המנין.

ולמ"ד השני נכנס לעשות צרכיו, ויש לתמוה מדוע לא פירש כפשוטו שנכנס לעשות מלאכתו ודוחק לפרש שנכנס לדבר עבירה.

וי"ל דאיתא במדרש (ילקוט שמעוני רמז קמו) שאותו היום היה שבת ואיתא בגמ' חולין (צא. וברש"י) שיוסף היה שומר שבת וא"כ לא רצה מ"ד זה לפרש שנכנס לעשות מלאכה דהא היה שומר שבת לכן פירש שלעשות צרכיו נכנס

אלא שא"כ יקשה למ"ד מלאכתו ממש שהרי הוכחנו שהכונה למלאכה האסורה בשבת שלכן "מלאכתו" האמורה כאן נכללת במקור לל"ט מלאכות כיצד פירש שנכנס לעשות מלאכה בשבת וי"ל דסבר או שלא היה זה בשבת או שיוסף לא שמר שבת.

והשתא נייתי אל המכוון, התרגום לא רצה לפרש שנכנס לעשות מלאכה ממש ככתיבה כי הבין שהיה זה בשבת וסבר שיוסף שמר שבת ולא רצה לפרש שנכנס לעשות צרכיו שלא רצה לפרש שנכנס לעשות עבירה, לכן פירש שנכנס לחשב חשבונות שהרי דבר זה לא נאסר מדברי תורה אלא מדברי קבלה כדכתיב ממצוא

חפצך מדבר דבר ואת זה יוסף לא קיים וארווחנא שלא נכנס לדבר עבירה ולא נכנס לעשות מלאכה האסורה בשבת.

שלל דוד

סיבת יוסף שפתר את החלומות בצורה שפתר

בעוד שלשת ימים ישא פרעה את ראשך והשיבך על כנך (מ יג) לשר המשקים פתר יוסף את חלומו שישיבהו לכנו כפי שהיה ולשר האופים פתר שימיתהו כפי שאכן היה.

יש להקשות מדוע פתר להם יוסף כך שלכאו' אם היה פותר לשניהם שישבום לכנם כך היה קורה ואם היה פותר לשניהם שימותו כך היה קורה ומה גרם לו אצל שר המשקים לפתור שישוב לכנו ואצל שר המשקים שימות.

ויש לפרש שלמד זאת מתוכן החלומות ששר המשקים חלם חלום בטובת המלך "ואשחט אותם אל כוס פרעה ואתן את הכוס על כף פרעה" ומפני שאף בחלום חלם על טובת המלך פתר לו יוסף שיושיבהו על כנו כי עבד שכזה ראוי לשמש את המלך.

משא"כ שר האופים חלם חלום ברעת המלך "והעף אכל מכל מאכל פרעה" והוא בחלומו לא חלם שגירש את העוף או כיסה את האוכל בב' הסלים התחתונים והרי שבחלומו אינו נאמן למלך ואינו ראוי להיות עבד למלך לכן פתר חלומו שימיתהו.

מציון מכלל יופי

חנוכה

הטעם שכבתה אין זקוק לה כי הנס במקדש היה רק על רגע ההדלקה

הדלקה עושה מצוה לפיכך כבתה אין זקוק לה (שבת כא:) מבואר שמפני שהדלקה עושה מצוה אם כבתה אינו צריך לחזור ולהדליקה.

ויש להקשות מדוע אינו צריך לחזור ולהדליקה הרי בפועל לא דלקה כשיעור הזמן שצריכה להיות דלוקה.

ויש לפרש אך בהקדם, בגמ' זבחים (כז:) איתא דמזבח הפנימי מקדש פסולין ופרש"י שאם עלה על מזבח הפנימי דבר פסול דין הוא דאי"צ להורידו דאמרי' עלו לא ירדו והגמ' נותנת לזה טעם כיון דהמזבח הפנימי הוא כלי שרת וכלי שרת מקדש פסולין, וכתב התוס' דלפי"ז עדיף מזבח משאר כלי שרת דכל כלי שרת אינו מקדש פסולין ליקרב ומזבח מקדש פסולין ליקרב שהרי פסול שעלה על מזבח הפנימי לא ירד, ויש לפרש דהטעם דמזבח הפנימי עדיף משאר כלי שרת הוא מכיון שבכל כלי שרת בעי אחריו עוד פעולה כגון מזרק שבו הדם בעי שהדם אח"כ יגיע למזבח והכלי שרת לא יכול לקדשו ליקרב אבל במזבח שאין אחריו עוד פעולה שהרי בו נשרף הדבר מהני המזבח לקדשו ליקרב, ומאחר וכך הדין במזבח הפנימי יש לומר שכך נמי הדין במנורה שמקדשת פסולים להיקרב שהרי היא כלי שרת ואין אחריה עוד עשיה ולכן אם נתן שמן פסול במנורה המנורה מקדשת השמן להידלק ונעשה ראוי להדליק בו.

ואיתא בגמ' זבחים (מג:) דפיגול נותר וטמא שהעלן ע"ג המזבח פקע מהן הדין פיגול נותר וטמא והגמ' מסיקה דזה דוקא כשאחזה בהן האור ואפילו בכל שהוא, הרי שטמא שעלה על המזבח ואחזה בו האור פקעה טומאתו ממנו, ואיתא שם אמר עולא דאפילו אם נפלה חתיכה מהמזבח חזרה לקרקע יכול לחזור ולהניחה ע"ג המזבח כיון שכבר פרחה טומאתה, ומאחר ונתבאר דה"ה במנורה שהמנורה מקדשת פסולין ליקרב ה"ה שכשהדליק בשמן פסול פקעה טומאתו ממנו.

והנה גבי נס חנוכה הקשו הפוסקים מה בכך שנטמאו השמנים הלא טומאה דחויה בציבור ויכלו להדליק בשמן טמא ותירצו מכיון דטומאה רק דחויה עדיף בטהרה לכן עשה להם הקב"ה נס והדליקו בטהרה, ברם לפי משנ"ת לו יצוייר והיו מדליקים בשמן טמא הרי שברגע ההדלקה אחזה האש בשמן הטמא ופרחה טומאתו ממנו כדין כלי שרת שמקדש פסולין ליקרב וכשאחזה בו האור פרחה טומאתו, ולפי"ז הרי שהנס במציאת הפך שמן הטהור היה רק בזה שברגע ההדלקה יכלו להדליק בשמן טהור דאחר שכבר נדלק ממילא הוי שמן טהור, כלו' דמאחר וטומאה דחויה בציבור א"כ אף בלי הנס יכלו להדליק ורק שרגע ההדלקה היה בטומאה והנס עשה שאף רגע ההדלקה היה בטהרה.

והנה הדלקת נרות חנוכה נתקנה לזכר הנס ולפי מה שהתברר השתא עיקר הנס הוא מה שרגע ההדלקה היה בטהרה דאילו משך זמן שהשמן דלק היה בטהרה אף אם היו מדליקין בשמן טמא לכן הדין הוא שכשהדליק וכבתה אין זקוק לה דעיקר הנס הוא רגע ההדלקה ולא משך זמן ההדלקה (עיי"ש עוד).

תשו' אבנ"ז (או"ח סי' תק"ב אותיות ב-ה)

האם דין כבתה אין זקוק לה תלוי באשו משום חציו

אמר רב פתילות ושמנים שאמרו חכמים אין מדליקין בהן בחנוכה בין בחול בין בשבת א"ר ירמיה מאי טעמא דרב קסבר כבתה אין זקוק לה ואסור להשתמש לאורה אמרוה רבנן קמיה דאביי משמיה דר' ירמיה ולא קיבלה כי אתא רבין אמרוה רבנן קמיה דאביי משמיה דר' יוחנן וקיבלה (שבת כא:) צריך להבין מדוע כשאמרו זאת לאביי משמיה דר' ירמיה לא קיבלה וכשאמרו לו בשם ר' יוחנן קיבלה.

וביאר בזה ר' יצחק ירוחם דיסקין (בנו של המהרי"ל דיסקין) שהנה במצוות בעינן שהמצוה תיעשה בידים ולא סגי שהמצוה תיעשה ממילא, והנה לכאו' דין זה דכבתה אין זקוק לה יש לתלותו במח' האם אשו משום חציו או אשו משום ממונו דנחלקו בזה ר' יוחנן וריש לקיש בב"ק (כב.) למ"ד אשו משום ממונו כשאדם מדליק אש רק רגע ההדלקה מתייחס אליו וכל השאר נחשב שנעשה מאליו ולכן כשכבתה אין זקוק לה שהרי מה שאחר ההדלקה הנר ממשיך לדלוק חשיב כמצוה הנעשית ממילא ואין בזה ענין לכן אין זקוק לה, משא"כ למ"ד אשו משום חציו בכל רגע שהאש דולקת חשיב כהמשך מעשה ההדלקה וא"כ אף אחר רגע ההדלקה המעשה מתייחס למדליק והוי כמצוה שעושה ביידיים לכן יש ענין בהמשך קיום ההדלקה לכן אם כבתה זקוק לה.

ומאחר והנידונים תלויים זה בזה א"כ לר' יוחנן דאשו משום חציו צריך להיות דכבתה זקוק לו ולר"ל דאשו משום ממנו צריך להיות דכבתה אין זקוק לה, והשתא יתפרש שפיר שכאשר אמרו רבנן קמיה דאביי משמיה דר' ירמיה שכבתה אין זקוק לה לא רצה אביי לקבל דבריהם מפני שהרי קיי"ל דאשו משום חציו וממילא צריך להיות דכבתה זקוק לה אבל כאשר אמרו לו בשם ר' יוחנן דכבתה אין זקוק לה אמר אביי דהרי ר' יוחנן סובר אשו משום חציו וא"כ צריך לסבור כבתה זקוק לה ואפ"ה סבור כבתה אין זקוק לה בהכרח שאין לתלות העניינם זה בזה ואף אם אשו משום חציו מ"מ אין זקוק לה ולכן כששמע כך בשם ר' יוחנן קיבלה.

דהיינו כששמע כך בשם ר' ירמיה תלה שר' ירמיה סובר דאשו משום ממנו דהדברים תלויים זה בזה ומאחר וקיי"ל דאשו משום חציו לא קיבלה אבל אחר ששמע כך מר' יוחנן דסובר אשו משום חציו הבין שאין הדברים תלויים זה בזה וקיבלה.

באר לחי (סי' ס"א אות א')
תלמיד חבר להגר"י דיסקין

מדוע קיבל אביי רק בשם ר' יוחנן דין דאסור להשתמש לאורה

אמר רב פתילות ושמנים שאין מדליקים בהם בשבת מדליקים בהם בחנוכה א"ר ירמיה מ"ט דרב קסבר כבתה אין זקוק לה ואסור להשתמש לאורה אמרוה רבנן קמיה דאביי משמיה דר' ירמיה ולא קיבלה כי אתא רבין אמרוה רבנן קמיה דאביי משמיה דר' יוחנן וקיבלה (שבת כא:) יש להבין מדוע משמיה דר' ירמיה לא קיבלה ומשמיה דר' יוחנן קיבלה.

ויש לפרש שהרי הדין האמור כאן הוא שאפשר להדליק נ"ח בשמנים ופתילות שלא דולקים יפה דלא אכפת לן שיכבו הנרות דכבתה אין זקוק לה וכן אין חשש שיטה הנ"ח בשבת מפני שאסור להשתמש לאורה, והקשה בתשובות הרשב"א (ח"א סי' ק"ע והו"ד בב"י רס"י תרע"ג) דלכאו' עדיין יהיה אסור להדליק בפתילות ושמנים הללו שהרי אחר חצי שעה שדלקו הנרות מותר להשתמש לאורם ועדיין יש חשש בשבת שמא יטה אחר שדלקו הנרות מחצית השעה וי"ל שאסור להשתמש לאורו אף שעברה חצי שעה כדנפסק בב"ח (סי' תרע"ב) בשם רבינו ירוחם.

ויש להוכיח כסברא זו דאף שחיוב הדלקת נ"ח הוא מחצית השעה מ"מ כ"ז שדולק אסור להשתמש לאורו דגבי נוי סוכה דעת ר' יוחנן בגמ' סוכה (מו:) שאסור להנות מנוי סוכה אף ביום השמיני אע"פ שאי"ז סוכות דאמרי' מקוצה מחמת יום שעבר, כלו' כיון שביום השביעי היה הנוי סוכה מקוצה והיום הח' הוא נמי יו"ט דיש ב' ימים רצופים (בחוצה לארץ כדין יו"ט שני של גלויות) א"כ מתוך שהוקצה ליום הז' נשאר מקוצה אף ליום ח', הרי סברא שאע"פ שביום הח' אי"ז סוכה מ"מ נשארה מוקצה מחמת יום האתמול וממילא ה"ה לנר חנוכה כיון שבחצי שעה של חובת ההדלקה היה מוקצה למצותו דאסור להשתמש לאורה אף אחר חצי שעה שנתקיימה מצוות ההדלקה נשאר הדין מוקצה מחמת אותה מחצית שעה, וממילא אין חשש שמא יטה אף לאחר חצי שעה.

והשתא נייתי אל המכוון שכאשר אמרו לאביי בשם ר' ירמיה שאפשר להדליק בשמנים ופתילות שאינם דולקים יפה משום שאין חשש שמא יטה בשבת דאסור להשתמש לאורה לא רצה אביי לקבל זאת דהוקשה לו סו"ס אחר חצי שעה מותר להשתמש לאורה ועדיין יש חשש שמא יטה.

אבל כשאמרו לו כך בשם ר' יוחנן קיבלה כיון שדעת ר' יוחנן בנוי סוכה שנוי שהיה מוקצה ביום ז' נשאר מוקצה ביום ח' מחמת היום שעבר וא"כ ה"ה בנר חנוכה שאסור להשתמש לאורו אף אחר מחצית השעה מחמת החצי שעה שהיה אסור להשתמש לאורה וא"כ שנשאר האיסור תו אין חשש שמא יטה לכן קיבל אביי שאפשר להדליק בשמנים ופתילות הללו.

תשו' בית יצחק
(או"ח סי' קט אותיות ב' ג')

דין עני המוכר כסותו לנר חנוכה ולנר שבת

אמר רבא פשיטא לי נר ביתו ונר חנוכה נר ביתו עדיף משום שלום בית (שבת כג:) מבואר שעני שאין לו כסף לשתי נרות אלא לנר אחד יקנה נר שבת שעדיף מנר חנוכה משום שנ"ח ענינו לפירסומי ניסא ונר שבת ענינו לשלום בית ושלום בית עדיף מפירסומי ניסא.

הרב מפוניבז' מדייק לשונות הרמב"ם כדלהלן, גבי נר חנוכה כתב (פ"ד מהל' חנוכה הי"ב) דאפילו מי שאין לו מה יאכל אלא מן הצדקה שואל או מכור כסותו ולוקח שמן ונרות ומדליק ואילו גבי נר שבת כתב (ריש פ"ה מהל' שבת) רק דשואל על הפתחים ולוקח שמן ומדליק נר ולא כתב דמוכר כסתו, ודייק מכך שדוקא גבי נר חנוכה נאמר דין שצריך למכור כסותו אבל גבי נר שבת לא צריך למכור כסותו.

ועל פי זה הסתפק הרב מפוניבז' ספק מענין, שהרי כעת לפנינו ב' דינים א. נר שבת עדיף מנר חנוכה ב. בשביל נר חנוכה מוכר כסותו ובשביל נר שבת אינו מוכר כסותו, וא"כ יש להסתפק איך הדין בעני העומד בערב שבת ואין לו מעות אף לא לנר אחד, לכאו' כיון שמוטלת עליו חובה להדליק נר חנוכה צריך למכור כסותו ולקנות נר חנוכה אולם אחר שקנה וכעת בידו נר אזי נר שבת עדיף מנר חנוכה ונמצא א"כ שכעת צריך להשתמש בו לנר שבת ונמצא א"כ שמכר כסותו לצורך נר שבת מה שאינו מחוייב בו ומאידך לומר שלא ימכור נמי א"א לומר שהרי כשעומד קודם המכירה מטרת מכירת היא לנר חנוכה שבשבילו הרי חייב למכור ורק אחרי שימכור ויהיה לו נר יצטרך להעבירו מנר חנוכה לנר שבת וא"כ בשעת המכירה מוכר כדין.

והיינו דשורש הספק הוא האם כיון שבזמן המכירה מוכר לצורך נר חנוכה חייב למכור ומה שאח"כ מעבירו מנ"ח לנר שבת זה דין אחר או"ד כיון שלבסוף יצטרך להעבירו לנר שבת א"כ מעיקרא אין לו חיוב למכור ונשאר בצ"ע.

וכן בספר מעט צרי בהגהה לנכד המחבר הגאון מקוטנא מסתפק בספק זה ומציין ב' דוגמאות מהש"ס לספק מעין זה על דרך הגלגל ספק אחד בגמ' זבחים (צ:) גבי קדימת שחיטה בחטאת העוף עולת העוף ומעשר בהמה, ספק שני מב"מ (לג.) בתוס' (ד"ה אבדתו) גבי אבדתו אבידת אביו ואבידת רבו.

ברם בפרמ"ג (סי' רס"ג סעי' ב') וכן במחצית השקל (שם על המג"א סק"ה) בדעת המג"א כתבו דאף לנר שבת צריך למכור כסותו וממילא פשוט שימכור כסותו מלכתחילה לצורך שבת, (א.ה - עיי"ש עוד אריכות רבה).

שלמי תודה (חנוכה
סי' כ"ז סק"ב)

חמש השלבים של נס הניצחון של החשמונאים

מסרת גבורים ביד חלשים וגו' (על הניסים) הרי חמישה דברים, ונראה שכל דבר הוא נס הגדול מקודמו, וכדלהלן.

ראשונה נאמר "גבורים ביד חלשים" והנס הוא עצם הדבר שחלשים ניצחו גבורים ברם כיון שאף החלש יודע תכסיסי מלחמה הרי שהוא נמי בתורת מלחמה מ"מ הוי נס גדול, שנית נאמר "רבים ביד מעטים" והוא נס גדול יותר שהרי כשיש הרבה לוחמים למול מעט אפי' שהרבים חלשים יותר מ"מ כיון שהם רבים הם גוברים על המעט הגיבורים (כדמצינו בשמואל ב' פרק יז עיי"ש) וגדל הנס שמעטים שהיו גם חלשים ניצחו את הגיבורים שהיו גם רבים.

שלישית נאמר "טמאים ביד טהורים" ובזה יש נס שהרי יש דין דחרב הרי הוא כחלל ולפי"ז ההורג עם חרב נטמא דהחרב טמאה באב הטומאה ומטמאה את הנוגע בה וממילא טהור יכול להרוג רק ע"י שזורק חץ מרחוק שאינו נוגע אחר שמת המת, כדמצינו בגמ' נזיר (ד:) ששמשון שהיה נזיר היה אסור לו להיטמא והיה הורג ע"י חץ מרחוק, וא"כ יותר קשה לטהור לנצח טמא שהרי יש לו פחות דרכי מלחמה ואע"פ כן הטהורים ניצחו.

רביעית נאמר "רשעים ביד צדיקים" וזה נס גדול דאיתא בגמ' תענית (טז:) צדיק ורשע מי נדחה מפני מי הוי אומר צדיק מפני רשע, וכן בגמ' תמיד (לב.) נאמר שטנא נצח ופרש"י שהשטן תמיד מנצח, הרי שטבע הוא שהרשע מנצח את הצדיק וכאן הצדיקים ניצחו את הרשעים.

חמישית נאמר "זדים ביד עוסקי תורתך" דעוסקי תורה אין להם כלל עסק בלחימה דאינם יודעים להילחם כלל וכלל ואפ"ה ניצחו את הזדים וזה הנס הגדול ביותר.

נמצא שהיה לנס חמשה שלבים שהחשמונאים היו גם חלשים שיש להם פחות גבורה וגם מעטים שיש להם פחות אנשים וגם טהורים שיש להם פחות דרכי לחימה וגם צדיקים שבדר"כ הרשעים גוברים עליהם וגם עוסקי תורה שאין להם עסק בלחימה כלל ואפ"ה ניצחו.

טעמא דקרא

מוקדש לע"נ
שרה בת סולטנה ע"ה
ת.נ.צ.ב.ה.

מוקדש לע"נ
ניסים בן יוסף ז"ל
ת.נ.צ.ב.ה.